

DE ROBERTI SCOTTI [32]

NAVARCHI ANGLI, ITINERE ANTARCTICO

Hinc, primum refectis quinque horarum quiete corporibus, profecti, facili negotio hora post meridiem tertia in «Cellam Lannioniam» pervenient. Cum largiore cibo — satis enim magna copia carnis equinae illic iacebat — crescere visus est animus.

A. d. VI. kal. Mart. sereno die tetigerunt proximam Cellam penariam, ubi iustum penus repertum est, sed olei parum. Mears scripserat se XVIII kal. Ian. illo venisse foedata via; Aktinson scripserat Ceohane ex brevi morbo convalescere; Evans acruis scule deprecatur et foeditatem viae et thermometri ascensus. Ex eo autem tempore acerbissima consecuta sunt frigora non raro descendente thermometro ad gradum quadragesimum, et assiduis difficultatibus viac et inaudita vehementia procellarum et ignariis augustis et paritate virtutis miserum moliebantur iter.

Sic Kal. Martii tacta est exoptata Cella Liminaris media. Tres illic notat Scottus calamitates spem omnem evertentes: Parum repertum olei est, exusti frigore sunt pedes Oatis, ventus pridie optatus rettulit nubila. Tota abiit hora in permutandis pedum tegumentis; solum horrificum. Proximis deinceps diebus una mansit rerum facies, Oatis ingravescente malo. Is a. d. VI. Idus Martias Wilsonem interrogavit, esset ne sibi spes ulla reliqua melioris valetudinis. Respondit ille, quod oportebat, se censere esse. Postero die socios consuluit, quid sibi faciendum putarent. Responderunt, ut secum, quoad ullum pacto possent, iter pergeret. Eo die Scottus Wilsonem iussit reddere, quae finem

imponerent cruciatibus in extremam ad ductis necessitatem. Acceperunt pastillos opii retinente sibi Wilsone morphio. «Video nos datus esse tragoediam», inquit Scottus. Et XVI. kal. Apriles: «Iam agi coepta est, — inquit —, tragoedia. Nudiusterius Oates declaravit se amplius procedere non posse; se in suo relicto sacco nos abiremus. Nos obsecrare ut pomeridianum iter nobiscum faceret. Fecit ingenti cum cruciatu, Sequenti nocte morbus auctus est. Fortem fuisse militem, per complures hebdomadas summos sine querela tulisse corporis tormenta, semper paratum fuisse ceteros adiuvare, nos sumus testes». Indomiscens igitur nudiusterius sperabat se non evigilaturum esse amplius. Quum tamen evigilasset hesterno die: «Exibo, — inquit, — et haud scio an paulo moraturus sim diutius». His verbis, nobis reclamantibus, in furentem egressus turbinem nunquam postea a nobis visus est! Noveramus — inquit, — miserum socium ire in mortem, dissuadebamus. Sed maluit heros esse; maluit se esse virum imbutum humanitate vere Anglica. Qui tres sumus superstites speramus simili fortitudine finem nobis certo impendentem excepturos.

Et recte viderat finem propinquare tragediae. Die dominico XVI. Kal. Apr. nuntiat se venisse ad stationem quartam decimam.

IMPRIMATUR: Fr. A. ZAMPINI. Ep. Porphyreonen.,
Vic. Gen. Civitatis Vaticanae.

Dr. JOSEPHUS FORNARI, Moderator, Sponsor.

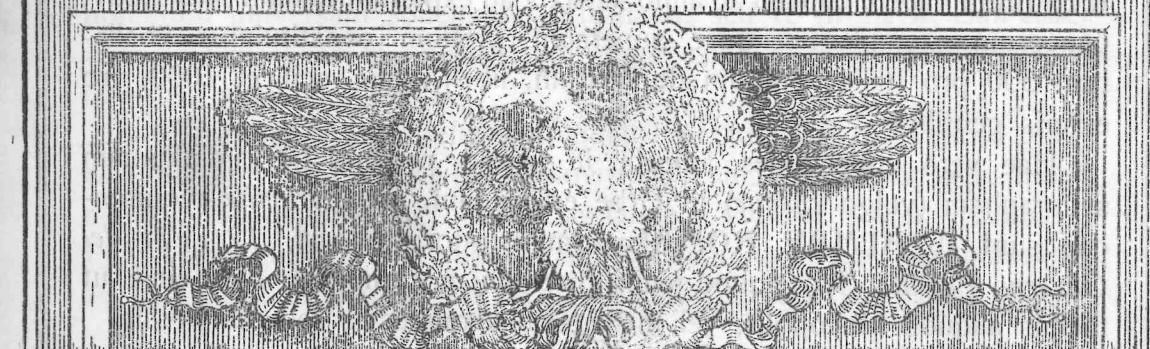
TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS.

ALMA ROMA

QVID QVID NON
POSSIDET ARMIS
RELLIGIONE
TENET

Per.
Lat
011

C. DEL VECCHIO.

SINGULIS MENSIBUS EDITUR TYPIS POLYGLOTTIS VATICANIS.

Nuperrime prodiit

JOSEPHI FORNARI opus, cui titulus:

ALMA COMMUNIA VITAE

Phrases et formulae ad latina colloquia instituenda.

Editio altera locupletior.

Venit libell. italic. 8; quibus addendae erunt libell. 0,50 in Italia; libell. 1 apud exteris nationes, pro transmissionis expensis.

Praeterea

Apud Commentarii Administratorem venumdantur eiusdem auctoris Mile-siae fabulae latine scriptae scenisque accommodatae apud ephebea facile agendis:

FRIDIANUS-FRANCISCULI PRANDIUM

Singulae pretio italic. libell. 2.

(*Ils vero qui extra Urbem hos libros mitti iubeant, addendum erit publici cursus pretium, iuxta normam libell. 0,60 pro singulis exemplaribus.*)

Pro lectoribus novisque sociis, qui **integram ALMAE ROMAE collectionem** habere cupiant ab anno MCMXIV ad expletum annum MCMXXXIV, paucorum exemplarium quae supersunt pretium constituimus libellorum 500 pro Italia; pretium duplicatum, libell. italic. scilicet 1000, pro exteris gentibus.

Hae vero collectiones, adiecta in litteris pecunia per nummariam syngrapham (vulgo *chèque*) in Urbe exigendam, *recto tramite* requirendae sunt ab **ALMAE ROMAE** administratore (*Roma, 12, Via del Governo Vecchio, 96*): quod enim pretium positum est, non sinit ut foenus aliquod bibliopolis, vel mediatoribus quibusvis rependi possit.

Ann. XXII

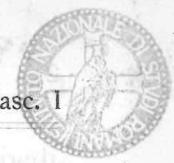
INVENTARIATO AL N° R-3
Romae, Mense Ianuario MCMXXXV

Fasc. I

ISTITUTO DI STUDI ROMANI

BIBLIOTECA

INVENTARIATO AL N° R-3

ALMA ROMA

LATINITATIS PRAECONIUM SINGULIS MENSIBUS EDITUM

Pretium subnotationis an. MCMXXXV est pro Italia libell. 15; pro ceteris nationibus summa italicas lib. 30 exaequans; ante solvendum rectoque tramite mittendum ad JOSEPHUM FORNARI doctorem Romam, Via del Governo Vecchio, 96.

"ALMA ROMA" IN ANNUM MCMXXXV

Si causae latinitatis fata, quae anno MCMXXXIV fuerunt, recensere, vel summatim, volumus, non est profecto quod animus deficiat. Primum enim vidimus latinae orationis certamen a Societate ad studia romana provehenda trifariam indictum, inter cultores nempe latini sermonis quoslibet, inter athenaeorum, pariterque inter scholarum secundi ordinis alumnos, non indecorum absolutum; quod si certamen alterum, de collocutione, differri oportuit, profecto non desperabimus futurum ut quae nondum matura, ob breve quidem tempus, essent, ubertatem in percipiendis fructibus opinione citius conferant.

Interea conventus alias Romanus, iuridicum dicimus ex gentibus universi orbis, nedum restitutionem latinae linguae tamquam doctorum hominum universam sollemniter affirmavit, sed re probavit, eam esse vere unicam, quae in universorum congressionum disceptationibus ab omnibus intelligi posset.

Nec Instituta alia defuerunt, quae huic tutandae provinciae operam dederint, ut Societas illa Varsoviensis « linguae latinae usui internationali adaptandae », et « Societas latina » Monacensis, et « Umphia » Parisiensis, quam edere quoque aiunt lexicon quoddam vocabulorum ad medicinae et pharmaciae recens inventa latine exprimenda.

An Commentarios taceamus? Plures sunt de philosophica et theologica doctrina latine editi; quin imo affirmari potest Religiosam Congregationem fere quamque suum habere; est et *Palaestra Latina*, Hispanicis scholis praesertim accommodata, ut Budapestina *Iuventus Hungaricus* (versiones enim vernacula cuiusque civitatis lingua continent); sunt denique qui latina scripta interponant inter diversorum populorum sermones, ut *Scientiarum nuncius radiophonicus* Vaticanus, « Roma universa » (*L'universalità di Roma*), atque maxime « Sanitatis vires » (*Le forze sanitarie*), qui ter in mense editus, singulis vicibus de medicis Italorum doctorum studiis latine refert.

Si vero semina longe lateque diffunduntur — (neque omnia recensere nobis sumpsimus) — ea late item dissipari nobis videntur, unitatis centro deficiente quo convergant; videtur imo — quod praesertim nova vocabula spectat — ea rerum confusio oriri, a qua ne damnum causae nobilissimae generetur valde timemus. Quisque enim vocabula effingere sibi arrogat, eaque mutuata plerumque e propria uniuscuiusque lingua, et hac nonnunquam a latina prorsus aliena; interdum etiam novas voces creando, quas ad eamdem rem exprimendam Latini iam haberent. Dum igitur imprimis oportet ut studium latinae linguae, latini lexici augeatur (optimum enim linguae studium est lexici studium; studium, inquam, quod ad medullas usque linguae perveniat) necesse pariter est, ut voces ad hodiernae vitae significationes inducendas rationabiliter, ut ita dicamus, et iuxta latini sermonis intimam vim, rationem, formam, stylum effingantur, eaeque ad cibrum per doctorum virorum coetum ad rem constitutum prudenter agitentur; secus ad novam Babelicam turrim erigendam oleum et operam perdiderimus.

* * *

In hoc rerum statu, quis locus noster? Locum nobis non mutandum esse putamus, qui ALMA ROMA commentarium latine omnino unici scribentes exemplum, — quodcumque id fuit, — sapientioribus item atque ephebis per viginti et unum annum praebuimus, latine etiamnunc exprimi omnia posse a litteris ad bonas artes et cuiusvis generis disciplinas, a seriis ad ioca; in quibus si novata verba adhibenda occurrerunt, vel ex graeco fonte, vel a similibus latinis non fortuito ac temere deducere studuimus. Id persequemur, imo amplifi-

care contendemus, gratique erimus sociis, qui materiem ipsi suppeditaturi sint, maioremque gratiam iis habebimus, qui operam suam in rem conferre voluerint.

Sed aliud ab iis petimus, nempe ut ALMAE huic ROMAE socios novos acquirant, qui nobis animum addant, totidemque ipsi latinitatis causae recte, ni fallimur, ut supra marginatae, defensores nobilissimi accedant.

Pretium autem annuae subnotationis est in Italia libellarum 15; pro ceteris universi orbis nationibus summa, quae Italicas libell. 30 exaequet.

Communi huic subnotationi altera iam aliquot annis addita est, quam *adiutricem* appellavimus, duplicato cuiusque subnotationis pretio. In *Patronorum* autem Commentarii numerum adscribentur, qui summam libellas 100 exaequantem miserint, vel socios quinque novos appor-taverint.

Praeterea qui integrum ALMAE ROMAE commentarii collectionem, ab anno scilicet MCMXIV ad annum MCMXXXIV inclusive, sibi cupiant, mittant Italicas lib. 500 si in Italia; pretium duplicatum, nempe lib. 1000 si apud exterias gentes.

In mentem autem revocamus librum a nobis editum fuisse ad latine scribentium et colloquentium utilitatem, *Communia vitae inscriptum*; venit lib. 8, quibus addenda erunt lib. 0,50 in Italia; lib. 1 apud exterias nationes, pro transmissionis expensis.

Pecunia omnis sive pro consociatione, sive pro fasciculorum collectione, aut libri acquisitione, ante solvenda est apud doctorem JOSEPHUM FORNARI, « Almae Romae » Moderatorem, Romae, via del Governo Vecchio, 96.

Denique has de subnotatione leges in mentem quisque habeat:

1) *Consociatio sub anni exitum non retractata pro redintegrata habetur.*

2) *Qui ALMAE ROMAE specimina habuit, neque post fasciculos tres acceptos reddidit — (quod nullo impedio facere poterat; quae enim a publico cursu tradita recusantur, gratuito ea mittenti restituuntur) — tamquam socius valide reputabitur, ideoque ad solvendum annuae consociationis pretium tenebitur.*

ALMA ROMA.

DE LATINI SERMONIS ELEGANTIA¹

De propositionibus adiunctis.

C) - Propositiones comparativae.

I. - Coniunctiones comparativae *ac, atque, ut, ac si, ut si, quasi*, et similes, ponuntur praecipue post adverbia similitudinis ac diversitatis, ut *aequae, iuxta, pariter, perinde, similiter; aliter, contra, secus*, etc.; item post adiectiva *par, idem, similis, totidem, alius, contrarius*, etc.; v.g.:

Perinde homines de quoque, ut quisque meretur, iudicant (Cic., *Phil.*, XV, 7).

Iam faciam *contra atque* in ceteris causis fieri solet, ut nunc denique de vita hominis dicam (Cic., *Pro Syl.*, 24).

Idem valere debet, ac si pater indicaret (Cic., *Pro Syl.*, 12).

Qui aliis nocent ut in alios liberales sint, in *eadem* sunt iniustitia, *ut si* in suam rem alienam convertant (Cic., *De Off.*, I, 14).

II. - Coniunctionibus comparativis *ut, prout, sicut, velut, quemadmodum*, respondeat plerumque adverbium *ita vel sic*,² v. g.:

¹ Cfr. fasc. sup. mens. Decembbris MCMXXXIV.

² Pro « *perinde ac* » legitur nonnunquam « *proinde ac* »; v. g.: Qua de re, quoniam comitia habita sunt, tuque nihil ad me scribis, *proinde* habebo *ac si* scrisisses nihil esse (Cic., *Att.*, VIII, 13).

³ Frequens est in iurandi formulis particula *ita* cum coniunctivo optativo, sequente coniunctione comparativa *ut*, plerumque (at non semper) cum indicativo; v. g.: *Ita mihi salva republica perfrui liceat, ut ego moveor humanitate et misericordia* (Cic., *Cat.*, IV, 6). — *Ita deos mihi velim propitiros, ut, quem illius diei mihi in mentem venit, non solum commoveor animo, sed etiam toto corpore perhorresco* (Cic., *Verr.*, II, 13). — Nam tecum esse, *it i* mihi omnia quae opto *contingant, ut vehementer velim* (Cic., *Fam.*, V, 21). — *Ita vivam, ut maximos sumptus facias* (Cic.).

Philosophus *ita* moratus, *ut* ratio postulat (Cic., *Tusc.*, II, 4).

Ut sementem feceris, *ita* metes (Cic., *De Or.*, 2, 65).

Quemadmodum gubernatores optimi vim tempestatum, *sic* multi fortunae impetum superare non possunt (Cic., *Ad Quint. frat.*, I, 1, 1).¹

III. - Coniunctio *quam* alteri comparationis membro praefigitur post quaevis comparativa, etiam aequalitatis, *ut tam, non magis, non minus*;² v. g.:

Indignius homine nihil est *quam* si decipiatur.

Xenomenes *tam te diligit, quam si* vixerit tecum (Cic., *Fam.*, XV, 1).³

IV. - Comparativa *tanquam, quasi, ac si, ut si, velut si*, quum ab eis verbum pendet, semper coniunctivum re-

¹ Ex contextu probe est distinguendum utrum coniunctiones « *ita... ut* » inducunt propositionem comparativam an consecutivam, quum posterius verbum est in coniunctivo.

² a) At, si adhibeantur *is, idem, talis, tantus, tot vel totidem, tantum, toties, eo, tanto,* etc., quae sunt et ipsa comparativa aequalitatis, altera comparationis membro praefiguntur relativa demonstrativa respondentia *qui, qualis, quantus, etc.*, aut, si fieri possit, servatur regula « *Perinde homines de quoque, ut quisque meretur, iudicant* » (cf. supra, I); v. g.: Non *is sum quem putas* — Peripatetici, qui quondam *idem* erant, qui Academici (Cic., *De Off.*, III, 4). — Nemo unquam *tanta crudelitate usus est, quanta Cambyses*. — Plato *idem* sensit atque Pythagoras.

b) Post *alius, aliter, contra, secus* occurrit quoque coniunctio *quem*, si propositio primaria saltem sensu negativa est; v. g.: *Non aliter dico quam sentio* — *Virtus nihil aliud est quam in se perfecta natura* (Cic.).

N. B. - Post *contra* ponitur *quam*, etiamsi propositio primaria sit affirmativa; v. g.: Piso edere est ausus ut senatus, *contra quam* ipse censisset, ad vestitum rediret (Cic., *In Pis.*, 8). Cicero frequentius scribit « *nihil aliud nisi* » quam « *nihil aliud quam* ».

³ Correlativis valde delectantur latini, praesertim in Periodo.

gunt, quia rem semper tamquam incertam proponunt; v. g.:¹

Sic cogitandum est, *tanquam* aliquis in pectus intimum inspicere possit (Sen., *Ep.*, 83).

Homines corrupti superbia ita aetatem agunt, *quasi* honores vestros *contemnant*; ita petunt, *quasi* honeste *vixerint* (Sall., *Jug.*, 85).

Aiunt patriam amicitiae praeponendam esse, proinde *ac si* iam *vicerint*, obitum Caesaris reipublicae fuisse utilem (Cic., *Fam.*, XI, 28).

In eadem sunt iniustitia, *ut si* in suam rem alienam *convertant* (Cic., *De Off.*, I, 14).

D) - Propositiones concessivae, conditionales, consecutivae.

I. - Coniunctiones *etsi, tametsi* et *quamquam* saepe referuntur ad praecedentia, eaque corrigunt;² v. g.:

Do poenas temeritatis meae: *etsi* quae fuit illa temeritas? (Cic., *Att.*, IX, 10).

¹ a) Post « *potiusquam* » usurpatur frequentius coniunctivus; v. g.: Depugna *potiusquam servias* (Cic.) — Zeno perpessus est omnia *potiusquam* conscos delendae tyrannidis *indicaret* (Cic.).

N. B. - Si praecesserit gerundivus cum verbo « *sum* », etiam sequi potest, sine « *sum* »; v. g.: Quae conditio non *accienda fuit potiusquam relinqenda patria* (Cic.).

b) Post coniunctionem comparativam « *quam* » saepe leguntur coniunctiones *si vel ut* cum coniunctivo; v. g.: *Indignius homine nihil est quam si decipiatur* (Cic.). — Maior *sum quam ut* mancipium *sim* mei corporis (Senec.).

N. B. - Relativum etiam ponitur pro *ut* post comparativum et *quam*; v. g.: *Maior sum quam cui possit fortuna nocere* (Ovid., *Metam.*, VI, 195).

Hinc interdum ponitur coniunctivus post *quam*, relativo tacite intellecto; v. g.: Segestanis imponebat aliquanto amplius *quam* (quod) ferre possent (Cic., *Verr.*, IV, 34).

² Ut et *licet*, coniunctiones concessivae, non intelligi possunt, nisi quibusdam vocibus subauditis; v. g.: *Ut* (= fac ita, finge ita, ut) desint vires — *Licet* (= licet ut, permitto ut) pugnes.

Quamquam huiusce rei potestas omnis in vobis sita est, iudices (Cic., *Pro Mur.*, 38).

Quamquam quid loquer?... *Quamquam* quid ego te invitem? (Cic., *Cat.*, 1, 9).

Ut videre est in praecedentibus exemplis, coniunctiones concessivae *etsi, tametsi* et *praesertim quamquam* possunt inchoare propositionem, non solum subordinatam, sed etiam independentem. Tunc absolute ponuntur.¹

II. - Sequenti verbo, *nisi* exceptionem, *si non* concessionem denotat;² v. g.:

Impune erit, *nisi* pecuniam promissam dederitis (i. e. excepto si dederitis, quia tunc non erit impune).

III. - Quum nominativus persona est « indeterminata », ut dicimus, seu indifinita, Latini conditioni incertae, i. e. coniunctivo expressae, consequentiam certam, i. e. indicativo expressam, opponere possunt; v. g.:

Suos quisque opprimi non patitur, neque aliter *si faciat*, ullam inter suos habet auctoritatem (Caes.).

Attamen, quum sensus propositionis primariae cum sensu propositionis sub-

¹ TURSELLINI, loc. cit. p. 45. 137. 185. - Hoc in sensu sonant gallice: *Cependant, Du reste, Toutefois*.

² Hinc, post *si non, si minus*, propositioni subsequenti solet praefigi una e coniunctionibus *at, tamen, certe, saltem*, quae oppositionem denotant; v. g.: *Si non easdem opes habemus, eamdem tamen sim* mei corporis (Senec.).

N. B. - Id praecipue locum habet, quum non sententiae sententiis, sed voces vocibus opponuntur; v. g.: *Si minus homines, at certe Deum time* — Quintius Naevium obsecravit ut aliquam, si non *propinquitatis, at aetatis sua*: *si non hominis, at humanitatis rationem habet* (Cic., *Pro Quint.*, 31).

Quum post coniunctionem nihil sequitur, non dicimus *si non*; sed *sin minus, sin aliter*; v. g.: *Omnis cura mea solet in hoc versari semper, si possim, ut boni aliquid efficiam; sin id minus, ut certe ne quid mali* (Cic., *De orat.* 3, 75).

iectae arcte cohaeret, verbum primariae coniunctivo effertur; v. g.:

Si gladium quis apud te sana mente deposuerit, repeatat insaniens, officium sit non reddere (Cic.).

Aliquando autem primaria effertur indicativo, sive eam quasi independenter a conditionali considerant, sive per emphasm loquuntur; v. g.:

Si per Metellum licitum esset, matres interfectorum, uxores, sorores veniebant (Cic.).

Perierat imperium, si Fabius tantum ausus esset quantum ira suadebat (Sen.).

Indicativus vero huiusmodi saepe coniunctivo resolvi potest; v. g.:

Si manerem in Italia, verebare ne officio deesse (= tuā sententiā, deesse officio). (Cic., Fam., VIII, 3).

Nisi Hannibal domi civium suorum invidia debilitatus esset, Romanos videtur superare potuisse (= meā sententiā, superasset). (Corn. Nep., Hann., 1).

IV. – Verbum quo conditio exprimitur, quandoque effertur imperfecto coniunctivi, quamvis conditio praeterita plusquamperfectum postulet; v. g.:

Retinere Quinctium in senatu ne frater quidem, si tum censor esset (= fuisset), potuisset (Tit. Liv., XXXIX, 42).

Hanc concionem Clodius, nisi ad cogitatum facinus approparet, nunquam reliquisset (Cic., Pro Mil., 17).

Pariter mutatur interdum tempus verbi primarii; v. g.:

Esset (= fuisset) enim Antonio certe statim serviendum, si Caesar ab eo regni insigne accipere voluisset (Cic., Phil., III, 5).

Vel etiam utriusque verbi simul; v. g.:

Num tu igitur eum, si tum esses (= fuisses), temerarium civem aut crudelem putares (= putasses)? (Cic., Phil., VIII, 4).

V. – Quum denotanda est repetitio seu iteratio actionis, propositiones conditionales indicativo efferuntur¹ v. g.:

Poteram, si volebam.

Si quis equo deciderat, circumsistebant (Caes.).

Genuino sensu, tempus imperfectum solitam actionem saepe designat.

VI. – Propositiones consecutivae cum ut vel quin, verbum suum eo tempore habent, quo haberent, si alteri propositioni non essent subiectae;² v. g.:

Ea virtute ac fortuna est, ut ea potuerit semper quae nemo praeter illum (Cic., Pro Mil., 29).

In Theophrasto tam est loquendi nitor ille divinus, ut ex eo nomen quoque traxisse dicatur (Quint., Inst., X, 1).

Eo usque se praebebat patientem atque impigrum, ut eum nemo unquam in equo sedentem videret (Cic., Verr., II, 5, 10, 27).

¹ a) Propositiones conditionales imperfecto tunc efferuntur.

b) Item indicativo efferuntur propositiones temporales (*ubi, postquam, quoties... etc.*) et relativae *quicunque, ubicumque, quocunque... etc.*, quae actionem repetitam denotant; v. g.: *Quum* ver esse cooperat, Verres dabat se labori atque itineribus (Cic., De Supplic., X, 27). — *Quacunque* in partem equites impetum fecerant, hostes loco cedere cogebantur (Caes.).

N. B. - Scriptores non optimae latinitatis etiam coniunctivum usurpant; v. g.: *Quum* in ius duci debitorem *vidissent*, convolabant (Tit. Liv.).

Quum actio secundaria primariam praecessit, perfectum propositionis subiectae praesenti propositionis primariae, plusquamperfectum imperfecto respondit; v. g.: *Quum* huc *veni*, hoc ipsum nihil agere et plane cessare me *delectat* (Cic.) — *Messanam* ut quisque nostrum *venerat*, haec visere solebat (Cic., De Signis).

² a) Item propositiones relativae quibus consequentia exprimitur.

b) Post verbum quo eventus significatur, imperfectum fere usurpat, si agatur de praeterito; v. g.: *Tantus* in curia clamor *factus est*, ut populus *concurreret* (Cic., Verr., II, 2, 19, 47).

Nemo tam ferus fuit, quin Alcibiadis casum *deplorarit* (Corn. Nep., Alc., 6).

Nil tam difficile est, quin quaerendo investigari possit (Ter., Heaut., 4, 1).

VII. – Quum tantum abest ut impersonaliter et absolute ponitur, subsequenti propositioni contrariae rursus praefigitur ut cum coniunctivo; ¹ v. g.:

Tantum abest ut haec bestiarum etiam causā parata sint, ut ipsas bestias hominum gratiā generatas esse videamus (Cic., De nat. deor., 2, 63).

Philosophia quidem *tantum abest ut*, perinde ac de hominum vita est merita, laudetur; ut, a plerisque neglecta, a multis etiam vituperetur (Cic., Tusc., V, 2).

(Ad proximum numerum)

S. Leonardi in Helvetia.

Publicas collectiones iusserunt Theodosius II et Iustinianus; byzantinus uterque, alter medio saec. v, alter vero medio circiter saec. vi obiit; nihilominus ad hanc referendi sunt aetatem, romanam scilicet, quam claudunt, quippe romanum ius in unum componunt.

Theodosius II (408-450 p. Chr. n.) ut doctrinae ac foro declinantibus quadam tenus succurreret, iussit ut ad Gregoriani atque Hermogeniani codicum instar, novus exornaretur Principum, a Constantino et successoribus, constitutionibus colligendis, iis tantum partibus constitutio num recisis, quae legem generalem non edicerent, ita ut «ex his tribus codicibus et per singulos titulos» cohaerentibus prudentium tractatibus et responsis, unus fere idemque codex pro foro atque pro doctrina haberetur authenticus.

Editus est die 15 mens. febr. 438, ut vigeret a kal. ianuariis 439, salvis Gregoriano et Hermogeniano codicibus legique citationum ante data (426), et, de superioribus constitutionibus, nonnullis tantum. Antequam ederetur, receptus fuerat in occidente a Valentiniano III (437). Non immunis a lacunis et contradicitionibus, in libros sexdecim distribuitur, quorum I de fontibus; II-V de iure privato; VI-VIII de iure publico administrationis, nonnullis permixtis ex iure privato; IX-XI de iure publico processuali, fiscali ac tributario; XII-XV de municipiis; XVI de iure ecclesiastico. Viguit floruitque brevius in Oriente, ubi paulo post superatur codice Iustiniano, quam in Occidente; nec in Italia modo, sed et extra, praesertim vi legis romanae Visigothorum.

⁶ Codex Gregorianus, cuius vero nonnisi fragmenta supersunt.

⁷ Codex Hermogenianus, ex constitutionibus a Diocletiano ad Valentiniandum II et Valentem. Et de hoc pauca fragmenta supersunt.

DE FONTIBUS IURIS ITALICI LINEAMENTA HISTORICA²

Constitutiones principum forma quidem variae, numero vero permultae fuerunt, ut difficile fuerit omnes in promptu habere, probe nosse riteque dignoscere; quamobrem coptae sunt in unum colligi, primum privatim, postea vero publica auctoritate. Privatas collectiones ornaverunt Papirinus Iustus,³ Paulus,⁴ Dositeus,⁵ Gregorius,⁶ Hermogenius.⁷

¹ a) Posteriori ut interdum, sed raro additur contra; v. g.: Cui ego rei *tantum abest ut* tibi sim impedimento, ut contra te adhorter (Tit. Liv., VI, 15).

² Cf. fasc. sup. mens. Decembr. MCMXXXIV.

³ Ex constitutionibus Marci Aureli et Veri, libri XX.

⁴ Decretorum lib. III, et imperialium lib. VI.

⁵ Divi Hadriani sententiae et epistolae.

Iustinianus, Gothis in Italia deletis, factionibusque Byzantii compositis, iura veneranda Romanorum colligere statuit novisque rebus aptare, opera usus cum primis Tribonianii, Theophili, Dorothei et Anatolii.

A legibus exorsus, has Codice colligendas, componendas, emendandas commisit decem viris, Codicemque ita concinnatum promulgavit d. 7 mens. aprilis 529, ut statim vigeret, nempe a die decima sexta eiusdem mensis. Progressus illico ad iura, eadem digerenda commisit Triboniano et collegio ab eodem Triboniano creando. Magnum hoc opus, cui *Digesta seu Pandectae* nomen datum fuit, promulgatum est Constitutione duplici lingua, latina et graeca, data d. 16 mens. decembr. 533, ut vigeret a pridie kal. Ianuarias anni 534.

Pandectarum ordo hic fere est. Quinquaginta libris (qui in titulos distribuuntur; hi vero in leges, vel fragmenta, et haec, quandoque in paragraphos), praemissa parte generali (lib. I-IV) agitur de iudiciis (V-XI); de rebus (XII-XIX); de variis peculiariibus iuribus (XX-XXVII); de testamentis, legatis et fideicommissis (XXVIII-XXXVI); de iuribus realibus (XXXVII-XLI); de actionibus et exceptionibus (XLII-XLVI); de iure poenali (XLVII-XLVIII); de procedura poenali (XLIX); de municipiis, de verborum significatione, regulae iuris (L).

Paulo ante editas Pandectas, Iustinianus suas edixerat *Institutiones* (d. 21 mens. novembr. 533) ut vigerent a pridie kal. Ianuar. 534; has concinnandas curavit et authentice promulgavit ut tamquam universi iuris syllogen praestaret non scholae modo, sed et foro; ad unguem imitatus *Institutiones* Gaii, in quatuor distributas partes, quarum I introductionem generalem exhibit, II est de personis, III de rebus, IV de actionibus. Quum autem Codex non admodum probaretur, *Repetitam Codicis paelectionem* iussit, quam

promulgavit die 16 mens. novembr. 534, ut vigeret a tertio kal. decembris eiusdem anni: hac nunc utimur, nam prima editio perii.

Distribuitur *Codex repetitae paelectionis* duodecim in libros, qui in titulos dividuntur breves et satis multos; per quos digestae sunt Imperatorum constitutiones, latino vel etiam graeco sermone; omnium vetustissima est Hadriani, unica eiusdem, sine die et consule, novissima autem Iustiniani, data d. 4 mens. novembr. 534. Complures sunt Severiorum, pleraque Diocletiani. Liber I est de iure ecclesiastico deque iure publico generatim; II-VIII de iure privato, IX de procedura poenali, X-XII de iure administrativo.

Constitutiones quas Iustinianus postea edidit dictae sunt *Novellae*; ex quibus 166 ad nos pervenerunt, praeter octo illas, quae Codici paeivere. Colligi coepiae sunt privatim, vivo Iustiniano. Prima Novellarum collectio (125 numero) latine Byzantii edita est a Iuliano, ibidem iuris magistro, ac dicta *Epitome Iuliani*; altera concinnata fertur apud Italiae praefectum: continet Novellas 134, et dicta est *Authenticum*, licet privata prorsus. Amplior autem collectio edita mox fuit, ab ignoto, eadem privata, quae 168 novellas complectitur.

In varia illa quae sequuta est rerum hominumque vicissitudine atque inconstantia, maxime postquam avulsa plane a Roma atque Italia fuit Imperii pars orientalis, studia iuris coincidunt; nam usque ad saec. VIII evulgantur exegeses et glossae operis Iustiniani; saec. IX et X Iustiniani iuris summaria et refusiones; postea siluit plane quinque ferme per saecula, extinctumque fere est cum ipso imperio ius romano-byzantinum.

Vetuerat Iustinianus ne iuris interpretationes ederentur nisi ab Imperatore; permiserat tantum *Indices* et *Paratitia*: horum quedam supersunt, ut index Theo-

phili aliorumque (saec. V); nec tantum titulum Digestorum, sed et commentariolos notulasque exhibent.

Exstat et Institutionum *Paraphrasis Theophili*, de qua eruditissime, nostra aetate, disseruerunt Ferrinius et Bonfante, neque satis convenient utrum tribuenda Theophilo illi, qui Collectioni Iustinianae exornandae operam dedit. Codicis quoque exstant indices; Novellarum autem facta fuit epitome ab Athanasio Scholastico (saec. VI) et a Theodoro (exeunte saec. VI). Saeculo VII tribuuntur commentarioli de suppeditando tempore et de actionibus; imperante Leone Isaurico edita est (an. 740) *Egloga legum* ex fragmentis corporis iuris; et Basilius Macedo edidit (inter annos 870-879), suum *Procheirum*, promptuarium manuale ex indicibus iustinianis et ex novis constitutionibus decertum; alterumque, non tamen publice, editum est paulo post manuale, *Epanagoge legum*. Praestantissima vero huius temporis collectio sunt *Basilici* libri; quam collectionem a Basilio Macedone praexceptam perfecit Leo sapiens, eius successor. Materiam corporis iuris civilis refusam atque breviatam LX libris exhibit haec collectio, quae authentica fuit, non tamen exclusiva, ut cuiuslibet liceret ea uti aequa ac corpus iuris. Saec. X et XI commentaria et summa nonnulla Basilicorum edita sunt, et dein manuale quoddam Constantini Armeropoli (a. 1345); tum Corpus iustinianum, immo iurisprudentia ipsa, in Oriente oblitione obruta iacuit.

At in Occidente, hieme barbarico superato, ver novum floret primum in Italia, opera maxime « Studii Bononiensis », ac sensim in universa Europa, fundamenta iuridicae conscientiae apud gentes excultas omnes paebens.

SYLVIA ROMANI.

VISIONES ROMANAЕ

PINETUM.

*Iam sol decessit, caelo micat Hesperus alto,
nubibus et pulsis Luna bicornis adest.
Pini — longa cohors, caeli quae immota sub axe
eminet, et virides tollit ad astra comas —
dum iam cuncta silent, hominesque feraeque, vi-*

*Tyrrheni vigiles littoris excubiae,
ne forsitan Sennes, Brenno duce et auspice Brenno,
rursum Urbis repeatant moenia Romulidae.
Una prius, dein bina, decussata inde caterva
restat; quis iussit sistere nocte gradus?
Forsitan heic acies adstat scelerata Gigantum,*

*mente agitans sedes scandere caelicolum?
An potius legio est, quae postquam Martia signa
victrix per populos gesit et arma, viam
nunc init in patriam, bellis civilibus actam,
quae vocat ultoris Consulis imperium?*

*At subito horrisono compleetur marmure terra,
consurgunt venti, nubila et atra polum
occultant, lunamque tegunt et sidera velant;
imbres praecipitant, fulmina crebra ruunt,
grandine plectuntur sylvae, furialiter Austris
iactantur naves, aequora saeva tument;
arboris antiquae ventorum turbine rami
franguntur, foliis et viduata gemit.
Itam huc atque illuc dum torquens verberat, Au-*

*ster
concutit et quassat, lambere cogit humum.
Alligat at pinus, puppim velut anchora, morsa
radicis terram, vertice et astra petti.
Ventorum furiae si inter ramata pugnant,
tunc coma concutitur, firma sed usque manet.*

*Illius et ramos torquens nec deripit Auster,
illius erectus tunc neque truncus hiat.
Dein cadit ira ferox venti, cadit aequoris horror,
imber abit, cessant fulmina, luna reddit.
Iam longe reboat tonitru raroque remugit,
nubila vanescunt, sidera luce rubent.*

*Sibilat et laetum pinus paeania, susurrans
undantes ramos leniter aura movet.
Quid Galli, Batavique truces, Parthive fugaces,
Annibal aut potuit bella tremenda gerens?*

*Quid cives, ruptis qui inter se legibus, Urbem
in patriam strages, bella fraterna cident?
Quid catus Arminius, quid farta, incendia, caedes,
quid perfusa viae strata cruore iuvant?*

*Haud armis domita est, haud tanta eversa ruina,
sanguine at ipsa suo Roma litata viret,*

atque aeterna manet — sic fata superba tulere —
aeterni exemplum gentibus imperii.
Roma aeterna manet, totum prius arma ver Orbem
terrarum victrix, dein sua iura tulit:
Roma aeterna manet, totus nunc Orbis anhelus
noscere iustitiam Consulis ore petit.

Romae.

TITUS BELLATRECCIA.

PETRUS CARD. GASPARRI

Inter oratores qui ad Conventum universalem utriusque iuris, de quo scripsimus,¹ praestantius retulerunt, eminuit prefecto Petrus Gasparri, S. R. E. Cardinalis, qui ingenue, copiose nec semel salse acuteque nos docuit, secreta saepe reserans, fata Codicis Iuris Canonici pro Ecclesia, quam dicunt, Latina compilandi, digerendi, ornandi ac promulgandi. Quis e plaudentibus diceret orationem illam tanti viri supremam esse inter mortales futuram, ac veluti testamentum? Mox enim, saevo morbo correptus, quattuor post dies e mortali vita eruptus est ad immortalem, xix kal. dec. a. MCMXXXIV.

Natus in vico Capo Vallazza, ex municipio Ussita, inter Picenos et Umbros, tertio non. mai. MDCCCLII, egregie emenso studiorum curriculo in Seminariis Sutriano ac Romano, laurea doctorali in philosophia, theologia et utroque iure ornatus, sacerdotio fuit auctus xxvi annos natus. Cursum autem honorum raptim facileque concendit; nam mox eum Merotel Cardinalis sibi a secretis adscivit, dum Pontificium Seminarium Romanum ac dein Pontificium Collegium a Propaganda Fide inter magistros cooptavit; biennio post (a. MDCCCLXXIX) eum a Leone XIII sibi magistrum impetravit Institutum

Catholicum Parisiense illud, quod tam bene de Civitate, de Ecclesia, de Litteris meritum est atque meretur: ubi undeviginti ferme annos egregie ius canonicum docuit, nec sine elegantia tractatus, quos appellant, canonicos edidit absolutos *De Matrimonio*, *De Ssma Eucharistia* ac de *Ordine Sacro*; quorum vulgatissimum *De Matrimonio*, ad Codicem Iuris Canonici accommodatum denuo nuper vulgavit. Interea, licet doctrinae fere totus incumbens, sacerdotalis nihilominus ministerii nunquam non fuit studiosissimus, pietatis opera atque christiana charitatis exercens inter vel humillimas gentes, maxime inter italos contribules, qui patria procul egeni miserique, ne dicam despici, maxima in Gallorum metropoli errabant, nihil aliud nisi panem operasque sibi suisque quaerentes.

Sed ecce Leo XIII, qui doctrinae, sollicitudinis, religionis opera tanto studio et fovet et excitabat et laudabat amplissime, Petrum Gasparri, episcopali auctum charactere, suum misit anno MDCCCXCVIII Delegatum Apostolicum in Peruviam, Bolivię et Aequatorem resplicas, quas tenero diligebat amore; nec est qui ignoret quantopere christianum nomen apud eas gentes viguerit opera cumprimis Petri Gasparri, qui postea, veluti in peculiaris benevolentiae signum, curavit ut sibi esset inter eas successor Henricus Gasparri, fratris filius, idemque hodie Cardinalis. Nihil igitur mirum quod inter infinita fere nuntia, quibus undique populi acerbum expressere de tam lacrimabili luctu dolorem, teneriora dixeris atque suaviora ex illis missa fuisse rebus publicis, Peruvia, Bolivia et Aequatore, quibus susceptorum beneficiorum memoria nunquam praesentissima, nunquam sacra non erit.

Romam autem revocatus, a Secretis fuit in S. Congregatione de Negotiis Ecclesiae extraordinariis; quo in munere

¹ Cf. fasc. sup. mens. decembris MCMXXXIV.

confirmatus fuit a Pio X, novo Summo Pontifice. Expetebatur tunc undique ab Episcopis, a iuris peritis nova iuris canonici compilatio, quae universa iuris documenta sparsim huc illuc diffusa in unum colligeret, vetera resecaret, nova insereret, omnia concinne componeret atque ordine magis usui vitae doctrinae que apto digereret. Nemo ignorat inter tanti operis patronos pietate, scientia, industria, acie ingenii praecelluisse Casimirum Gennari, Cardinalem illum, cui tantopere Pontifex confidebat. Nec negaverim eo auctore Pium X votis undique ad se missis tandem obsequuturum, consiliis quoque suasionibusque Petri Gasparri susceptis, coetum, — Commissionem dicunt, — novo compilando codici constituisse; cui Petrus Gasparri fuit primum ab actis, dein vero, creatus Cardinalis a Benedicto XV, xx kal. ian. MCMVIII praeses, tam assiduus, tam industrius, tam alacer, ut opus illud, quod haud pauci inter doctiores desperabant, paucis annis fuerit absolutum: nam Codex Iuris Canonici, ut omnes norunt, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus fuit, Constitutione *Providentissima Mater Ecclesia* data die festo Pentecostes anno millesimo nonagesimo decimo septimo, ut vigeret a die festo Pentecostes anni subsequentis, pro Ecclesia Latina; nam pro Orientali, quam vocant, novus apparari coepitus est Codex, a coetu, cui idem vir eminentissimus fuit praefectus; hodie vero praestet Enīus Card. Aloisius Sincero, eiusdem successor.

Dum autem totus incumbit in codicem digerendum, ineunte pontificatu Benedicti XV, inter immani belli aestuentes fluctus, Cardinalis Ferrata, quem idem Summus Pontifex omnium plausu ac spe sibi a Secretis delegerat, inopinato ad caelum rapitur; tunc alias nullus visus est Romano Pontifici aptior ad tantum munus gerendum, quam Cardinalis Pe-

trus Gasparri; nec spes eum fecerit; tanta enim charitate, tam insomni opera, animo tam firme, mente tam aperta, corde tam sincero Pontifici adstitit, ut hic unus, compositis armis, vices dictus sit, nec inter Christi fideles tantum, sed et inter paganos. Optimo igitur consilio Pius XI ipsum eodem in munere confirmavit, in quo tam acerbis belli vulneribus sanandis, odiis inter populos componendis, Civitatibus cum Ecclesia aut reconciliandas aut arctius coniungendas, catholicis ut bonum Christi odorem in publicam vitam actuose diffunderent adhortandis, omnem contulit operam, sed se suaque impedit. Qua in re nescio de qua melius meritus sit, de Ecclesia scilicet an de Civitate, de publica vita an de privata, de humiliore denique gente an de altiore. O utinam omnes semper tanti viri consilia suasionesque exceperint aperta sinceraque mente, quae ipse proponebat! Tanti studii fructus in Italia nostra fuerunt pacta illa solemniter inita ad Lateranum, quae omnes magno plausu exceptimus, novam veluti aetatem auspicati huic Patriae nobis carissimae, cui Deum dixeris commisso munus pacis veri nominis fovenda, tuenda, dilatanda inter gentes, ut quidquid non possederit armis id iure teneat atque religione. Quam itaque de se optime meritum filium Patria summis decoravit honoribus, primum inter Equites torquatos ex Ordine B. M. Virginis ab Angelo salutatae, tum inter Academicos Italiae adnumerans.

Tam multis, tam gravibus, tamque variis operibus aetateque veluti defessus, id tandem vir eminentissimus impetravit a Summo Pontifice, ut secedens procul a temporalibus negotiis totus posset aeternis vacare, in illa Opii collis quieta domo, unde tanta spectari possunt vestigia gloriae fluxae. Nec plane tamen illic labori litterisque pepercit, nam inter meditationem ac spiritualia otia, operam de-

dit novo concinnando Catechismo, veluti ut humilioribus succurreret in re tanti momenti, nec abstinuit quominus omnibus viribus codificationem, quam diximus, iuris canonici orientalis, cui prae erat, proveheret, non desperans forte eam brevi esse absolutum. Deus tamen omnis bonitatis, antea eum ad praemia re vocavit!

Petrum igitur Cardinalem Gasparri hac vita functum merito effusis lacrimis deflevere ac dudum deflent Doctrina, Civitas, Ecclesia: illa quidem canonici iuris peritissimum, altera civem optime meritum, haec denique filium addictissimum, sacerdotem pientissimum, ministrum fidelissimum, Cardinalem denique, cui purpura decorem non dedit sed auxit simul et habuit, ad ultimum usque spiritum vitae.

R. S.

COMMUNIA VITAE

De salutatione.

Sicuti literarum notae et verborum sonus gentes apud omnes sunt, ita etiam salutatio; emicant enim haec omnia vel ab instinctu cordis, vel ab instinctu intellectus, vel ab utrisque simul coniunctis; at dum necessarium quoddam est homini illa proferre, libertati subiicitur proferendi modus, propterea quod dum idem sentimus, diversa tamen et longe alia enunciare solemus. Itaque salutandi modos inter se si contuleris, non solum regionum, cultus, humanitatis, originis diversitatem populorum accipies, sed, quae grata apud alias in salutatione congregata fuerunt, haec veluti ingrata detesta que penitus a salutandi ritu remota penes alias fuisse.

Quaenam ergo in salutando sententia singulis? Una quidem: ut non modo ur-

banum, sed benevolentissimum ostendamus in eos animum, quos salvere iubemus.

Quinam vero significandi atque ostendendi modi?... Iam in eo eram ut dicere vetus illud: « Quot capita, tot sententiae »; sed res a capite ad civitates primum, in quibus origo et fons gentis perspicitur; inde ad pagos et provincias, in quibus mores, et soli caelique conditiones plerumque inspiciuntur; denique ad oppida, ne ad familias dicam, contrahenda res est.

In salutatione vero tum danda tum reddenda duplex emicat ordo rerum. Nam aut aliquid signis ostendimus, aut aliquid sermone elicimus. In iis, quae dicimus, unum pre ceteris elucet, nempe ut valeamus, ut salvi simus, incolumes, florentes, beati, ut multos per annos ea felicitate, quae placet, utamur, ut in bonum quaeque cadant, et benevertant. At salutatio quae signis fit, quaeque proinde idem deberet ostendere – nam signum et gestus sunt quodammodo aut verbi, aut cogitationis contracta manifestatio, quae ideo vehementior est quo brevior – etsi eadem ferat, eadem tradat intelligenda, quae verbis exprimerentur faustissimis, quasi lacus, qui plures effundatur in fluvios per diversa et opposita dilabentes, ridicula modo fert quae aliis gravia; modo moventia stomachum, quae aliis delicatissima videantur; modo foeda, quae digna et politiora ab aliis existimentur.

Ecquid vero, quaeso, est illud puerulis, infantibusque paene commune, quo vel digredientem, vel intuentem, vel adeudentem carissimum et arridentem salutant porrecto brachio, porrectis digitis, supina tamen manu, digitisque ita motis, ut por recti, non plicati, in palmam veniant, idque quo citius possint ingeminent? Id vero minime ad hortatum, ut quis accedit, converti potest; nam quem precamur, aut hortamur, aut iubemus accedere

non hoc gestu, sed fere contrario invitamus; non enim extendimus brachium, sed aliquantis per contrahimus, palmam non supinamus in caelum, sed in terram; idem autem est digitis porrectis motus atque plicatis. Quid est igitur hoc, ut caelo digitii manusque salutantium patent, terram invitantium digitii manusque respiciant? In adventantem exspectatum, iucundissimum, cuius desiderio perimus, occurrimus porrectis ulnis, protensis brachiis, quasi corde excepturi, quasi optantes ut pectori nostro inseratur adveniens, meditantes amplexus et oscula, quae postea miscemus. Quid est hoc salutationis genus, quo nil urbanus apud nos, nihil dulcius, quo non parentes in liberos, non avi et abavi in nepotes careant, quo amici fruantur, quo inimici deposita odia iramque testentur, quo concordia, quo foedera, fidesque firmentur, quo venerationem, obsequium vel vita functis ostendimus, quo imaginibus, simulacris, exiguis denique, siqua ex illis supersint, quid alto sentiamus animo tum absentibus, tum praesentibus, tum nobis, tum reliquis et volumus et intelligimus significatum? Quid est hoc salutationis genus, quod neque ingratum Manibus, neque Numini ipsi, Superisque qui in gloria sempiterna sunt, credimus non invisum?

Hinc ego credo altius aliquid esse in salutationis instinctu, quod longe praetergrediatur illa dogmata a nonnullis recens inducta, qui in rem scrutandam incubuerunt. Qui quidem salutationem bifariam dividentes, nempe in eam, quae attactu gaudet, et in eam, quae attactu careat, illud constituunt, nos ideo salutare, ut aliquid gratum ac deliciosum odore, halitu, tactu salutatis faciamus, in salutatis excitemus. Optime vero; at obstat non eodem prorsus munere a salutatis rependi, nec minus dare quam ab iis accipere. Numquid qui salutat, ideo salutat quia delectari odore, tactu, halitu desi derat? Unusquisque se iudice rem facile expediet.

Relictis itaque atque amandatis iis, quae minime rationi factisque respondent, et causam dum quaerunt, sensus in locum animi subdunt, dignum sapiente credimus ea potius notare signa, quae et salutationis et benevolentiae manifestationem praebent.

In insulis, quae Marianna nuncupantur, maximum ostenditur obsequium, et benevolentia maxima si viri, si personae cuiusvis, ad quam salutatur accedimus, addomen levi vellicatione confricemus. In regione Nova Guinea Koiarii populi pro salutatione habent si collo dent circa brachium, mentoque blandiantur manu. In Zambesi fluminis litoraneis ripuariisque regionibus salutem dicit amico qui apertas supinasque eius manus apertis percutit palmis. Arabes, qui Petraea e regione sunt, salutationis modum habent, si quis genas ad amici genas adiungat, nullo tam osculo, nullo amplexu. Ainoi, qui mutua diu consuetudine et aspectu caruerunt, ubi primum obviarint, caput in humerum amici inclinant, et qui senior ex duobus capiti amici inclinato manu blanditur, dein brachio, digitis denique quasi demulcens, nec tamen inter haec verbum, aut exclamatio, prout in quibusdam tribibus Canadensis. Quis ignorat apud Esquimeses magnum salutationis decus esse in demulcenda barba tum accentus, tum propria, idemque in peragendo quoad nasum? Apud Asiaticos, praesertim qui aequum incolunt, amplexus in more est. In amplexus taciturnos ruunt Australiani, et idem apud Bourke ad Darling flumen. Biluchi vero longius rem trahunt, quippe primum vicissim humeris imponunt manus, tum plurima quaerere ritu, a quo nec decidere licet, quoad valetudinem, domum, familiam, loca; quibus ubi ro-gatus satisficerit, eadem quaerit. Hisce absolutis, libero fas est uti inter amicos

colloquio. Apud Latinas omnes gentes commune salutationis est indicium dare, iungere dextras, quo vel maiores nostri antiquitus utebantur, idque erat tum amicitiae sponsio, tum salutatio. Unde illud in VIII Vergili:

... mihi mens iuvenili ardebat amore
Compellare virum, dexteraque adiungere dextram.

Id porro et apud Massaios, et Wanikas, et Abos in Africa media, et ad Nigrum flumen habetur. Iungunt Angli mutuo dextras, et eas pariter quatiunt, quasi dolore, si quis fuerit, signum fidei ponatur. Papuasiae incolae digitos uncant dextrae manus, iisque digitos laeuae manus inserentes, quasi appendunt, quod idem signum multis commune est, si quando nuptias, concordiam, pacem foedusque percussum voluerint indicare. Sinenses et Iaponenses, delicatissimi, simulant manuum coniunctionem, non attingunt, propriae excludunt. Sunt qui pro salutatione genuflectant, sunt qui unguis inter corpuscula.

Nunc autem sunt qui autument adesse in rerum natura et alia corpuscula neutra; hoc est ex sola materia inertis constituta, cuius vero pondus, multo inferius quam pondus neutronis, eiusdem magnitudinis sit ac massa electronis vel positronis. Est id quod dicitur *neutrinum*.

Quaestio agitur utrum admittenda sit existentia neutrinorum permanentium, an tantum efformatio eorum in momento emissionis.

Res non est absque momento.

DE AQUA PONDEROSA.

Iam alias loquuti sumus de ea, quae nunc dicitur aqua ponderosa, in qua nempe hydrogenium est duplicitis ponderis, et proinde aqua ipsa gravior est quam aquae communis.

Disceptationes fiunt de nomine quo isotopum hydrogenii vocandus sit.

Urey doctor, qui illum invenit, proti-

Non omnis qui parcit amicus est, nec omnis qui verberat inimicus: melius est cum severitate diligere, quam cum lenitate decipere.

S. AUGUSTINUS.

SAPIENTUM PERVESTIGATIONES A RADIOPHONICA VATICANA STATIONE LATINE VULGATAE

NOTITIAE.

DE NEUTRINO.

Postquam existentia positronum demonstrata est, corpuscula quae ad materiae constitutionem pertinent, reducenda videntur ad prima tria illa, nempe neutrones, positrones, electrones, quorum primi non sunt amplius considerandi ut efformati a protone cum addito electrone, sed ut corpuscula primitiva materiae inertis, cuius pondus est sextadecima pars ponderis atomi oxigenii, quum tamen nullus stratus electricus adsit.

Protones ergo non amplius habenda sunt corpuscula primitiva, sed composta ex neutrone et positrone.

Photones vero non sunt numerandi inter corpuscula.

Nunc autem sunt qui autument adesse in rerum natura et alia corpuscula neutra; hoc est ex sola materia inertis constituta, cuius vero pondus, multo inferius quam pondus neutronis, eiusdem magnitudinis sit ac massa electronis vel positronis. Est id quod dicitur *neutrinum*.

Quaestio agitur utrum admittenda sit existentia neutrinorum permanentium, an tantum efformatio eorum in momento emissionis.

Res non est absque momento.

DE AQUA PONDEROSA.

Iam alias loquuti sumus de ea, quae nunc dicitur aqua ponderosa, in qua nempe hydrogenium est duplicitis ponderis, et proinde aqua ipsa gravior est quam aquae communis.

Disceptationes fiunt de nomine quo isotopum hydrogenii vocandus sit.

Urey doctor, qui illum invenit, proti-

num vocat isotopum unius massae et deuterium isotopum duplicitis massae, dum protonis nomen et deuteronis vel deutonis tribuatur propriis cuiusque nucleis.

Sed sunt qui isotopum massae duplicitis dicant diplogenium, et diplonem eius nucleus.

Quoad symbolum chemicum, si assignandum est, conveniunt pro litera D.

Rutherford in publica lectione sub finem superioris mensis martii habita, apud Royal Institution, experimentis ostendit quaenam sint proprietates hydrogenuis duplicitis massae, et aquae quae ex eo fit.

Oscar Scarpa ex R. Polytechnico Mediolanensi examini subiecit aquam electrolyticam in accumulatoribus existentem, ut inquireret quae sit in ea ratio inter aquam ponderosam et aquam communem, et invenit adesse unam moleculam aquae ponderosae in quinque millibus molecularum aquae communis. Quae ratio etiam alibi servari videtur.

G. Hevesy et E. Hofer in « Instituto Physico-Chemico » Friburgi in Brisgovia inquisiverunt circa absorptionem et renovationem aquae ponderosae in quibusdam piscibus.

Alii inquirunt in spectra emissis a compositis ex hydrogenio duplicitis massae.

ANNALES

Nationum Societas.

Apud Societatis Nationum Supremum Consilium disceptatum re vera est de querelis Iugoslavorum contra Hungaros, qui scilicet — uti diximus — ita toleraverint, saltem, terroris, quas nuncupant, factiones in suo territorio, ut possibile fierent coniurationes constitui, quae ad facinora Massiliensis caedis adducerent. Concilium, auditis hinc illinc argumentis tum ad offen-

sionem, tum ad defensionem allatis, neque non orationibus legatorum ex variis nationibus, quae quidem ad animos conciliando maxime fuere, unanimi voto rogationem ratam habuit, qua ignominia notabatur nefaria vis per quam mortem Iugoslavorum rex Alexander et Gallicarum rerum ad exterios administer Barthou oppetiverrunt; affirmabat, Iugoslavorum Gallicorumque dolorem nationes omnes participare; poena in coniuratos omnes inrebat, cuiusvis Civitatis, ac praesertim earum quae Nationum Societati nomen et operam dedere; debitum confirmabat nemdum excitandi, sed ne tolerandi quidem terroris actionem quamlibet in suis finibus fieri. Quum autem videretur aliquis Hungaricus Praefectus per negligentiam contra « terroristarum » artes non satis occurrisse, quum tamen dubitari non posset quin Hungaricum gubernium in eos severe processurum in quorum caput res certe recidisset, Hungaricum gubernium invitabatur ad exitum inquisitionum suarum et exemplarem vindicationem Nationum Societatis revelanda.

Rogatione hac omnium assensu comprobata, gravis haec quaestio feliciter ita conclusa est.

Alii vero nimbi in aere succedunt. Abyssinorum enim regnum violatorum finium Italicum apud Nationum Societatem accusat; quamquam, etiam ex Anglicae cuiusdam legationis testimonio, res longe aliter, imo contraria prorsus evenisse videtur: Ualal enim locus, quem vi invasum Aetiores affirmant ex vetere pactione — subscripta nempe Adis Abeba in urbe anno MCMVIII, — Italorum est: incursionem itaque hi passi, armis ad vim repellendam adhibere fuerint coacti.

In Saar provincia.

Iuxta triumvirorum, quos enunciavimus, proposita, quibus et Germani accesserunt, Anglicae, Italicae, Batavicae ac

Suedicae copiae in Saar provinciam missae sunt ad ordinem, populisci causa servandum; licet pro certo iam habeatur, populiscitum ipsum pro territorii ad Germaniam adiectione copiose evasurum.

* *

Circa navalem Londinensem coetum.

Dum concordiae spes circa navalem conventum Londini proxime habendo ad definiendas singulorum populorum classes, nutant, ad augendas difficultates Iaponia accessit, a qua pactum renuntiatur pluribus iam annis Washingtonii initum, in quo tertius locus circa navales bellicos apparatus ipsi tribuebatur: nunc autem Iaponia paria iura sibi repetit quae maximis aliis navalibus civitatibus coancedantur.

* *

Ex aedibus Vaticanis.

Interim paterna caritate iterum Summi Pontificis vox, Natalitiis Dominicis feris redeuntibus, extollitur clamans et suadens pacem. Ecquando vero in universi orbis bonum tandem audietur?

POPULICOLA.

VARIA

Virtusne an Fortuna maior causa extiterit Romanis acquirendi tanti imperii.¹

Existimarent multi, et inter ceteros Plutarchus gravissimus auctor, populum romanum in acquirendo tanto imperio magis fortunae prosperitate, quam virtute usum esse, idque vel ipsiusmet populi romani auctoritate constare. Neque enim fortunae tot tempora dedicasset, nisi ei

¹ Ex NICOLAI MACHIAVELLI opere: « De republika disputationes ex prima decade T. Livii » latine vertit H. BINDI.

victorias suas acceptas tulisset. Nam Romae nulli deorum dearumve tot erant posita templa, uti Fortunae. Eidem huic sententiae videtur Livius quoque suffragari, eo quod in recitandis orationibus Imperatorum nunquam solius virtutis mentionem facit, sed fortunae auxilium adiungit. Ego vero contrarium sentio, neque Plutarchi hanc opinionem defendi posse contendeo. Nam si nulla exstitit Respublica, quae tantum imperium, uti Roma, acquisivit, cur id fortunae potius, quam bonis ipsius legibus et institutis tribuamus? Virtus exercituum et Imperatorum singularis industria imperium Romanum peperere; res autem partas conservarunt bona Reipublicae institutio, rectaque gubernandi ratio a primo legislatore constituta.

Obiiciunt, qui contrarium sentiunt, fortunae fuisse non virtutis Romanorum, quod nunquam geminis magnis ac difficilibus bellis simul impliciti fuerint. Neque cum Latinis bellum gesserunt, donec Samnitium vires fregissent; neque cum Thuscis dimicarunt, donec Latinos sub iugum redigissent, Samnitesque plane oppressissent. Quod si a binorum horum populorum potentissimis exercitibus simul petiti bello fuissent, dubium non est quin in summum discrimen Romanorum res adducta fuisset. Ut res se habeat, hoc certe constat, eos nunquam geminis maximis ac difficillimis bellis simul fuisse occupatos; sed sub finem unius alterum coepisse, et principium secundi priori finem imposuisse. Id ex serie constat bellorum ab ipsis gestorum. Nam ut de iis nil dicamus, quae ante captam a Gallis urbem confecerunt, interim certe dum bellum gessere cum Aequis et Volscis, non habuere alios hostes, quamdiu horum vires firmae fuissent. His perdomitis, ortum est bellum cum Samnitibus; quod etsi primo non plane esset confectum, eousque tamen perductum erat, quem La-

tini bellum moverunt, ut ad Latinos compescendos, auxilium Romanis tulerint. Latinis subiugatis, redintegratum est bellum contra Samnites; fractis Samnitibus, ortum est bellum cum Thuscis; rebus cum Thuscis compositis, tertium redintegratum cum Samnitibus bellum, Pyrrhi in Italiam adventu; Pyrrho Italia pulso, coepit primum bellum Punicum; eo confecto, Galli et qui trans Alpes et qui cis Alpes habitabant, omnes simul adversus Romanos coniurarunt. Victis iis, ac magna strage, inter Pisas et Populoniam, ubi nunc est turris S. Vincentii, caesis, pacem viginti prope annis habuerunt, quibus nil singulare actum est; tantum Ligures et reliquiae quaedam Gallorum in Gallia cisalpina deletae. Postea ortum est secundum bellum Punicum, quod Italia quindecim annos afflixit. Confecto hoc bello magna cum laude, ortum est Macedonicum; subiectis Macedonibus, ortum est bellum Asiaticum cum Antiocho. Victor Antiocho, nullus exstabat iam amplius aut princeps aut Respublica, quae vel sola vel cum aliis coniuncta, Romanorum potentiae resistere posset. Ante ultimam hanc victoriam certe, si quis seriem bellorum a populo romano gestorum diligenter intueatur et modum progrediendi ab eo observatum consideret, fortunae prosperitati immixtam deprehendet singularem virtutem, et rei militaris peritiam, ex qua felicium successum causam potius desumere, quam in unam fortunam omnia referre malim.

* *

Pro iudicibus mensarum elegantibus.

ESCARUM ORDO:

Oryza Mediolanensium more condita.
Barbatuli mulli frixi.

Salivi cardui segmentis vitulinis involuti.

Cuniculi, ovis salsamentisque farti, in furno assi.

Fertum ex hiemalibus fructibus sapidum.

* *

locosa.

Amicus Tuccio:

— Persuadere mihi nequeo quanam de causa Dantes Aligherius magistrum illum suum Brunettum Latini inferis adixerit.

Tuccius. — Phi! In aliquo scholastico examine eum improbaverit!

Villicus quidam Tuccio, furenter:

— Heus, Tucci! Tuus canis gallinam meam voravit!

Tuccius segniter: — Gratias ago quod me monuisti: hoc enim vespere eius coenae sumptui parcemus.

Aenigmata.

Est caput in Divis, cui sacra est *integra* [virgo.

Effugiat caudam qui timet invidias.

Graeci me clipeum; colubrum dixere La-

Aenigmata in fasciculo mens. Decembbris MCMXXXIV proposita his respondent:
1 (vulgo *Rebus*): *Repetita iuvant*; 2: *Tinea*.